

HAKLI SEBEPLE FESİH İÇİN İHTARDA BULUNMAK, İHBAR SÜRESİ TANIMAK VE/VEYA EK SÜRE (MEHİL) VERMEK GEREKİR Mİ?

IS IT NECESSARY TO ISSUE A WARNING, GIVE A NOTICE PERIOD
AND/OR GRANT A GRACE PERIOD FOR TERMINATION
FOR JUST CAUSE?

Hüseyin Can AKSOY*

Özet: Sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshi, Türk Borçlar Kanunu’nun “Genel Hükümler” başlıklı ve kural olarak tüm borç ilişkilerine uygulanan birinci kısmında düzenlenmemiştir. Ancak Kanun’un “Özel Borç İlişkileri” kısmında kimi sözleşme tipleri bakımından haklı sebeple fesih hakkı tanıyan düzenlemeler yer almaktadır. Bununla birlikte, öğretilde, kanunda hüküm bulunmasa da tüm sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshedilebileceği kabul edilmektedir. Bu çalışmada, sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshi bakımından karşı tarafa ihtarda bulunma, ihbar süresi tanıma ve tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde temerrüde dayalı haklı sebeple fesih öncesinde ek süre (mehil) verme zorunluluğu bulunup bulunmadığı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sürekli Borç İlişkisi; Haklı Sebeple Fesih, İhtar; İhbar Süresi, Ek Süre (Mehil)

Abstract: Termination of continuous obligations for just cause is not regulated in the first part of the Turkish Code of Obligations titled “General Provisions”, which is applicable to all debt relations as a rule. However, in the “Special Obligation Relations” section of the Code, there are regulations granting the right of termination for just cause for certain types of contracts. However, it is accepted in the doctrine that all continuous obligations can be terminated for just cause even if there is no provision in the law. In this study, it will be examined whether there is an obligation to issue a warning to the other party for termination of continuous obligation for just

* Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı, hcaksoy@bilkent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9243-189X, Makalenin Gönderim Tarihi: 16.10.2024, Kabul Tarihi: 10.12.2024

cause, to grant a notice, and whether there is an obligation to grant a grace period for termination for just cause based on default in synallagmatic contracts.

Keywords: Continuous Obligation, Termination for Just Cause, Warning, Notice Period, Grace Period

GİRİŞ

Sürekli borç ilişkileri, tarafların edimlerini zamana yayarak ifa ettikleri borç ilişkileridir.¹ Sürekli borç ilişkisi kavramı Türk Borçlar Kanunu'nda (TBK) tanımlanmamıştır.² Ancak öğretideki hakim görüşe göre, bir borç ilişkisinin sürekli olup olmadığının belirlenmesindeki temel ölçüt alacaklının ifa menfaatidir. Bu bağlamda, alacaklı ifa menfaatini zamana yayılmış şekilde elde ediyor ise sürekli edim söz konusudur.³ Eğer taraflardan birisinin asli edimi sürekli nitelikte ise sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme söz konusu olur.⁴

Sürekli borç ilişkilerinde zaman unsuru kritik bir öneme sahiptir. Nitekim, sözleşmenin kurulmasından ifa sürecinin tamamlanmasına kadar geçen süre içerisinde, ani ifalı borç ilişkilerinde karşılaşılmayan çeşitli sorunlar ortaya çıkabilir. Bir borç ilişkisinin sürekli borç ilişkisi olarak nitelendirilmesi, özellikle bu ilişkinin geçersizliği durumunda hangi hükümlerin uygulanacağı ve ilişkinin sona erdirilmesine uygulanacak usul ve esaslar açısından belirleyici bir rol oynar.⁵

Sürekli borç ilişkileri, doğası gereği belirsizlik ve öngörülemezlik barındırır.⁶ Zira taraflar sözleşme akdedildiği sırada koşulları belirsiz

¹ Sürekli borç ilişkisinin tanımı hk. detaylı açıklama için bkz. Pınar Altınok Orman-
cı, Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebep ile Feshi, Vedat, İstanbul 2011, s. 7 vd.

² Gerçekten de TBK m. 126 ve 138'de borçlunun sürekli edimli sözleşmeler bakımından dönme yerine fesih kurumuna başvurabileceğini ifade eden kanun koyucu her iki hükümde de sürekli borç ilişkisini tanımlamamıştır.

³ Barış Demirsatan, Türk Borçlar Kanunu Çerçevesinde Sözleşmenin Haksız Olarak Sona Erdirilmesi, On İki Levha, İstanbul 2021, s. 69; Özer Seliçi, Borçlar Kanunu'na Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, Fakülteler, İstanbul 1976, s. 7; Turgut Öz, İş Sahibinin Eser Sözleşmesinden Dönmesi, Kazancı, İstanbul 1989, s. 14.

⁴ Demirsatan, s. 73.

⁵ Kemal Oğuzman/Turgut Öz, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 1, Vedat, İstanbul 2015, N. 41.

⁶ Johannes Weigl, "Das Dauerschuldverhältnis", Juristische Ausbildung 2020(9), 906-919, s. 907.

bir döneme ilişkin düzenleme yaparlar.⁷ Keza bu ilişkilerin bir diğer temel özelliği ise taraflar arasındaki güven ilişkisine dayanmalarıdır. ⁸ Ortak bir amaç doğrultusunda hareket eden tarafların, uzun süreli bir ilişki içerisinde birbirlerine güven duymaları önemlidir. Ancak, zamanla bu güven ilişkisi zedelenebilir ve belirli koşullar altında sözleşme ilişkisinin sona erdirilmesi kaçınılmaz hale gelebilir.

Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) "Özel Borç İlişkileri" bölümünde, bazı sürekli borç ilişkilerine dair haklı sebeple fesih düzenlemeleri bulunmaktadır. Buna karşın, kanunun "Genel Hükümler" bölümünde, tüm sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshedilebileceğine dair genel bir hüküm yer almamaktadır. Ancak Türk-İsviçre hukuklarında, tüm sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshedilebileceği genel olarak kabul görmektedir. ⁹

Bu çalışmada, sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshi bakımından alacaklıya ihtarda bulunma, ihbar süresi tanıma ve tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde temerrüde dayalı haklı sebeple fesih bakımından ek süre (mehil) verme zorunluluğu bulunup bulunmadığı incelenecektir.

I. SÜREKLİ BORÇ İLİŞKİLERİNİN SONA ERMESİ: OLAĞAN VE OLAĞANÜSTÜ FESİH AYRIMI

Sürekli borç ilişkileri, belirli sebeplerin ortaya çıkması halinde kendiliğinden sona erebilir. Örneğin, taraflarca ifa süresinin bitme anı kararlaştırılmış olan sürekli borç ilişkileri, kararlaştırılan sürenin dolmasıyla kendiliğinden sona ereceği gibi, TBK'nın özel hükümlerinde ölüm, fiil ehliyetinin kaybı veya sınırlandırılması, ödemedi aciz ve iflas hallerinde de sürekli borç ilişkisinin kendiliğinden sona ereceği düzenlenmiştir. ¹⁰

Sürekli borç ilişkisi içeren sözleşmelerin, kendiliğinden sona erme halleri dışında tarafların karşılıklı anlaşması veya tek taraflı bir fesih

⁷ Michael Stürner, "Die Kündigung von Dauerschuldverhältnissen aus wichtigem Grund nach § 314 BGB", *Juristische Ausbildung* 2016(2), 163-167, s. 163.

⁸ Weigl, s. 908.

⁹ Bkz. aşağı. Bölüm II.B.

¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. Altınok Ormancı, s. 84 vd; Gökhan Antalya, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt III, Legal, İstanbul 2017, s. 530 vd.

beyanı ile de sona erdirilmesi mümkündür. Nitekim ani edimli borç ilişkilerinden farklı olarak, sürekli borç ilişkisi içeren sözleşmelerde asli edimlerin ifası, sözleşme ilişkisinin sona ermesine neden olmaz ve sürekli borç ilişkisi varlığını sürdürmeye devam eder. Bu nedenle tarafların, bu tür ilişkilere son verebilmeleri için birtakım araçlara ihtiyaçları vardır. ¹¹ İşte bu hallerde, sözleşme ilişkisinin sona erdirilmesi için olağan fesih veya olağanüstü fesih kurumlarından yararlanılmaktadır. ¹²

A. Olağan Fesih

Olağan fesih, *belirsiz süreli* bir sözleşmenin, *herhangi bir sebep gösterilmesine gerek olmaksızın* tek taraflı irade beyanıyla ileriye etkili olarak sona erdirilmesini ifade eder. ¹³ Bu anlamda, olağan fesih, tarafların sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme ile sonsuza kadar bağlı kalmalarını sağlayan bir araçtır. Olağan fesih hakkının kullanılması için bir tarafın sözleşme ile sonsuza kadar bağlı kalmak istemiyor olması yeterlidir. Bu nedenle, olağan fesih hakkını kullanmak isteyen tarafın, herhangi bir sebep ileri sürmesi gerekmez.

TBK'da belirsiz süreli sürekli borç ilişkisi doğuran adi kira sözleşmelerinde m. 328 ve 330, ürün kirası sözleşmesinde m. 368; kullanım ödücü sözleşmesinde m. 384; hizmet sözleşmesinde m. 431; saklama sözleşmesinde m. 565/II ve adi ortaklık sözleşmesinde m. 639/I b. 6 ve 640 olağan fesih hakkını açıkça düzenlenmiştir. Bununla birlikte olağan fesih hakkının kullanılması kural olarak bir fesih süresi verilmesine bağlı kılınmıştır. Kanun koyucu, böylelikle, feshe muhatap olan tarafa muadil bir sözleşme ilişkisine girebilme imkânı sağlamayı amaçlamıştır. ¹⁴

B. Olağanüstü Fesih

Olağanüstü fesih, sözleşme taraflarından birisinin, *belirli veya belirsiz süreli* bir sözleşmeyi *belirli sebeplerin ortaya çıkması üzerine* tek taraflı

¹¹ Demirsatan, s. 232-233.

¹² Her iki halde de fesih hakkı bir bozucu yenilik doğuran hak niteliğinde olacağından, yenilik doğuran hakların kullanılmasına ilişkin esaslar geçerlidir.

¹³ Seliçi, s. 132; Ş. Deren Gündüz, Olumlu Zarar, On İki Levha, İstanbul 2020, s. 232; Altınok Ormancı, s. 90.

¹⁴ Demirsatan, s. 235; Altınok Ormancı, s. 92; Seliçi, s. 112.

irade beyanıyla vaktinden önce ileriye etkili olarak sona erdirilmesini ifade eder.¹⁵ Haklı sebeple fesih ise olağanüstü feshin bir türüdür. Bu nedenle, haklı sebep kavramının anlaşılabilmesi için öncelikle olağanüstü feshin temel özellikleri açıklanmalıdır.

1. Genel Olarak

Olağanüstü fesih, kimi sebeplerin ortaya çıkması halinde sözleşme taraflarına sözleşmesel ilişkiyi sona erdirmeye imkânı veren bir araçtır. Bu sebepler kanunda sayılmış olabileceği gibi, sözleşmede de taraflarca belirlenmiş olabilir.¹⁶

Olağan fesihten farklı olarak, belirli süreli sözleşmelerin de olağanüstü sebeple feshedilmesi mümkündür. Olağan fesih ile olağanüstü fesih arasındaki farklardan bir diğeri ise olağanüstü feshin bir fesih süresine veya fesih dönemine bağlanmamış olmasıdır.¹⁷ İhbar süresi, bir tarafın sözleşmeyi feshetmek istediğinde, karşı tarafa bu durumu önceden bildirmesi gereken süreyi ifade eder. Fesih dönemi ise belirli bir sözleşmede fesih hakkının kullanılabileceği veya sözleşmenin sona erdirilebileceği zaman dilimidir.¹⁸ Bu çerçevede, TBK'nın kira sözleşmesinin olağanüstü feshi için kiracıya süre tanınmasına ilişkin hükümleri (TBK m. 331), olağanüstü feshin ihbar süresine bağlı olmadığı kuralının istisnası olarak değerlendirilmektedir.¹⁹ Nitekim TBK m. 331/I uyarınca, kira ilişkisinin devamını kendisi için çekilmez hâle gelen taraf sözleşmeyi “*yasal fesih bildirim süresine uyarak*” feshedebilir.

2. Haklı Sebep Kavramı

Belirli ve belirsiz süreli sürekli borç ilişkilerinin feshine ilişkin dayanaklardan bir tanesi de haklı sebeptir. Haklı sebeple fesih, olağan-

¹⁵ Seliçi, s. 156; Gündüz, s. 233; Altınok Ormancı, s. 93.

¹⁶ Yargıtay da haklı sebebin kanunla veya sözleşmeyle kararlaştırılabileceğini ifade etmektedir. Bkz. Yarg. 6. HD., 27.10.2015, 2015/7331 E. ve 2015/9163 K.: “Olağanüstü fesih, belirli ve belirsiz süreli sürekli borç ilişkilerini haklı sebeple, vaktinden önce ve ileriye yönelik olarak sona erdiren bir imkandır. Olağanüstü feshin, olağan fesih karşısındaki özelliği geçerliliğinin akdi veya kanuni bir fesih sebebi-ne (haklı sebebe) dayanmasıdır”.

¹⁷ Seliçi, s. 157.

¹⁸ Aradaki fark için bkz. Altınok Ormancı, s. 92 vd.

¹⁹ Seliçi, s. 157; Demirsatan, s. 257.

nüstü fesih kavramı ile yakın ilişkili olmakla birlikte eş anlamlı değildir. Zira belirli veya belirsiz süreli bir sözleşmenin olağanüstü fesih yoluyla sona erdirilmesini sağlayacak tek neden bir haklı sebebin mevcut olması değildir. Bunun dışında, kanun koyucunun sözleşme ilişkisini olağanüstü sebeple fesih imkânı tanıdığı hallerde veya taraflarca sözleşmede fesih imkânı kararlaştırılan hallerde de olağanüstü fesih söz konusu olabilir. Haklı sebeple fesih imkânı ise özel olarak belirlenmiş somut bir olguya bağlanmadığından ve çeşitli şekillerde ortaya çıkabileceğinden genel nitelikteki olağanüstü fesih sebebi olarak kabul edilmektedir.²⁰

Türk-İsviçre Borçlar Kanunları “haklı sebep” kavramını tanımlamamıştır. Ancak öğretide, sözleşmenin bir tarafı için sözleşmesel ilişkiye devam edilmesini çekilmez kılan hallerin fesih için haklı sebep teşkil edeceği ifade edilmektedir.²¹ Bu bağlamda, sözleşme süresinin dolmasına veya en yakın olağan fesih tarihine kadar sözleşme ile bağlı kalmak dürüstlük kuralına göre beklenemez ise haklı sebep söz konusu olur.²²

Somut olayda haklı sebebin gerçekleşip gerçekleşmediğini, yani taraflar arasında sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmeyle bağlı kalmanın, bir taraf için çekilmez hale gelip gelmediğini belirlemek bakımından hakim takdir yetkisine (TMK m. 4) sahiptir.²³ Bununla birlikte, fesih sebebi hem fesih hakkını kullanmak isteyen taraf bakımından

²⁰ Altınok Ormancı, s. 94; Antalya, s. 535.

²¹ Seliçi, s. 192. Yargıtay da çekilmezlik unsurunu bir tarafın sözleşmeye katlanamayacağı hal olarak nitelendirmektedir: Yarg. 6. HD., 27.10.2015, 2015/7331 E. ve 2015/9163 K.: “Önemli sebep kapsamında çekilmezlik, tarafın sözleşmeye katlanamayacağı haldir”.

²² Altınok Ormancı, s. 133; Antalya, s. 537. Yargıtay’a göre de çekilmezliğin meydana gelip gelmediği dürüstlük kuralına göre tespit edilir: Yarg. HGK, 17.01.2018, 2015/1246 E. ve 2018/21 K.: “Akdi ilişkiye devamın çekilmez (katlanılmaz) hâle gelip gelmediğinin ölçüsünü objektif iyi niyet yani dürüstlük kuralları oluşturur”.

²³ Seliçi, s. 187. Çekilmezlik unsuru hk. detaylı bilgi için bkz. Demirsatan, s. 271 vd. Hâkimin takdir yetkisinin sınırları hk. bkz. Altınok Ormancı, s. 136 vd. Yargıtay da bu konudaki takdir yetkisinin hâkime ait olduğunu ifade etmektedir: Yarg. 19. HD., 28.9.2016, 2016/5707 E. ve 2016/12723 K.: “Ancak taraflar arasında ortaya çıkan her sorun haklı sebep sayılamaz. Bu konuda haklı sebebin yerinde olup olmadığını takdir yetkisi TMK’nın 4. maddesi gereğince hukuka ve hakkaniyete göre hâkime aittir. Haklı sebebin takdirinde sözleşmenin tarafları arasında çıkan sorun ile buna uygulanacak yaptırım arasında orantılılık ilkesine riayet edilmeli ve olağanüstü fesih son çare olarak düşünülmelidir.”

sübjektif açıdan, hem de dürüstlük kuralına göre objektif açıdan sözleşmenin feshini haklı kılmalıdır.²⁴ Bu bağlamda, ortaya çıkan şartların sübjektif ağırlığı, bir taraf için sözleşme ile bağlı kalmanın beklene-
mez hale gelmesini ifade eder.²⁵ Söz konusu şartların objektif açıdan ağırlık taşıması ise aynı şartlar altındaki makul bir insanın o şartlar altında sözleşmeyi feshetmesinin haklı sebep teşkil edip etmeyeceğine göre belirlenir. Bu değerlendirme ise dürüstlük kuralına göre yapılır.²⁶

Hangi hallerin sürekli borç ilişkisi içeren bir sözleşmenin feshi bakımından haklı sebep teşkil edeceği kanunda veya taraflarca akdedilen sözleşmede sayılabilir.²⁷ Bu bağlamda, taraflar hangi hallerin bir sözleşmeyi sona erdirmek bakımından haklı sebep teşkil edeceğini belirleyebilecekleri gibi haklı sebeple feshin hukuki sonuçlarını da serbestçe kararlaştırabilirler.²⁸ Öğretideki bir görüşe göre, taraflar aralarında anlaşarak nelerin haklı sebep teşkil edeceğini veya etmeyeceğini kararlaştırmışlarsa, sözleşmede belirtilen sebeplerin haklılığı tartışma konusu edilmez.²⁹

Aksi görüşe göre ise taraflar belirli olguların haklı sebeple fesih sebebi olamayacağını kararlaştırmış olsalar dahi bu olgu bir tarafın sözleşmeyle bağlı tutulmasını objektif olarak çekilmez hale getirmiş ise, bu olgular, tarafların aksi yöndeki anlaşmasına rağmen feshi haklı kılabilir.³⁰ Kanımızca, burada ikinci görüşe üstünlük tanımak gerekir. Zira bir hususun sözleşmede haklı sebep olarak kararlaştırılmış olması, olsa olsa tarafların bu duruma atfettikleri sübjektif önemi ortaya koyar.

Bununla birlikte, söz konusu durumun sözleşmenin feshine imkân tanıyacak bir haklı sebep olup olmadığını, bir tarafın buna atfettiği sübjektif öneme ek olarak, son tahlilde dürüstlük kuralına göre yapı-

²⁴ Altınok Ormancı, s. 139; Antalya, s. 538.

²⁵ Altınok Ormancı, s. 154; Antalya, s. 538.

²⁶ Altınok Ormancı, s. 140; Antalya, s. 538.

²⁷ Yargıtay da tarafların haklı sebep teşkil eden halleri sözleşmede kararlaştıracabilecekleri görüşündedir: Yarg. 3. HD., 17.10.2000, 2000/8689 E., 2000/9920 K.: "Tarafların bazı olgulara haklı sebep niteliği kazandırmaları ve bunların vukuu halinde olağanüstü feshe gidilebileceğini kararlaştırmaları olanaklıdır."

²⁸ Antalya, s. 537.

²⁹ Bkz. Murat Tümerdem, Sürekli Borç İlişkilerinde Borçlunun Temerrüdü ve Sonuçları (TBK m. 126), Seçkin, Ankara 2006, s. 78.

³⁰ Seliçi, s. 165.

lacak değerlendirme belirleyecektir. Aynı yaklaşım, tarafların belirli olguların haklı sebeple fesih sebebi olamayacağını kararlaştırdıkları hallerde de geçerlidir.

II. HAKLI SEBEPLE FESHİN HUKUKİ DAYANAĞI VE KAPSAMI

Kanun koyucu, haklı sebeple feshe başvurulmasını yalnızca bazı sürekli borç ilişkileri bakımından kabul etmiştir. Bu bağlamda, TBK'da kira sözleşmesi (TBK m. 331/I ve TBK m. 369/I), hizmet sözleşmesi (TBK m. 435), ölünceye kadar bakma sözleşmesi (TBK m. 617/I b.7) ve adi şirket sözleşmesi (TBK m. 639/I) bakımından haklı sebeple fesih imkânı açıkça tanınmaktadır. Buna karşılık öğretide, kanunda açıkça belirtilmiş olmasa da tüm sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshedilebileceği kabul edilmektedir. Bu görüşün değerlendirilebilmesi için öncelikle haklı sebeple feshin hukuki dayanağı açıklanmalıdır.

A. Haklı Sebeple Feshin Hukuki Dayanağına İlişkin Görüşler

Kanun koyucu, haklı sebeple fesih yolunu yalnızca bazı sürekli borç ilişkileri bakımından kabul etmiştir. Kimi yazarlara göre bunun sebebi, haklı sebeple feshin genellikle yakın kişisel ilişkiye dayanan ve yoğun güven ilişkisinin söz konusu olduğu sözleşmelerde gündeme gelmesidir.³¹ Aksi görüşteki yazarlara göre ise sürekli edimli olmasa bile her sözleşmenin temelinde az veya çok bir güven ilişkisi söz konusudur.³² O nedenle, sürekli borç ilişkisi içeren tüm sözleşmelerin haklı sebeple feshi mümkündür.

Türk-İsviçre Hukuklarında haklı sebeple feshin hukuki dayanağı olarak genellikle TMK m. 2 veya TMK m. 23 hükümlerine işaret edilmektedir. Kimi yazarlara göre, bir tarafın sözleşme ilişkisine katlanmasının TMK m. 2/I çerçevesinde kendisinden beklenemez hale geldiği ve sözleşme ilişkisini sona erdirmeyi haklı gösterdiği her durumda sözleşmenin haklı sebeple feshi mümkündür.³³ Keza Yargıtay da haklı

³¹ Antalya, s. 535.

³² Altınok Ormancı, s. 113.

³³ Rona Serozan, Sözleşmeden Dönme, Vedat, İstanbul 2007, s. 380; Seliçi, s. 202 vd; Antalya, s. 535; Suat Sarı, Vekalet Sözleşmesinin Tek Taraflı Olarak Sona Erdirilmesi, Beşir, İstanbul 2004, s. 166.

sebeple fesih hakkının kaynağını dürüstlük kuralına dayandırmaktadır.³⁴

Kimi yazarlar³⁵ ise sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshini TMK m. 23 uyarınca kişilik hakkının korunması ile ilişkilendirmektedirler. Buna göre, kimse kişilik haklarından vazgeçemeyeceğine göre hayat boyu sözleşmesel yükümlülük altına giremez ve sözleşmeyi haklı sebeple sona erdirmeye yetkisine sahip olur. Bu yazarlara göre, TMK uyarınca kimse kişilik hakkından vazgeçemeyeceği için haklı sebeple fesih hakkının tüm sürekli borç ilişkileri bakımından tanınması, kişinin kendi kendine karşı korunmasının bir gereğidir. Bu bağlamda, haklı sebebin ortaya çıkmasına rağmen sözleşmesel ilişkinin sürdürülmesi bir tarafın kişilik hakkını ihlal edecektir.³⁶ Bu görüşteki yazarlara göre dürüstlük kuralı yalnızca ortaya çıkan olgunun haklılığını tespit bakımından bir ölçüt olabilir. Zaten her haklı sebep mutlaka kişilik hakkı ile ilgili olmadığından haklılığın değerlendirilmesi bakımından kişilik hakkının ihlal edilip edilmediği bir ölçüt olamaz.³⁷

Aksi görüşteki yazarlar³⁸ ise, haklı sebeple feshin temelinde kişilik hakkının yattığı kabul edilirse kanunda öngörülen hiçbir olağanüstü fesih hakkından vazgeçilemeyeceğini, bunun da sözleşme özgürlüğünü sınırlayacağını ifade etmektedirler. Ayrıca kimi yazarlarca, TMK m. 23 hükmünün geçerli bir sözleşmeyi feshetmeye

³⁴ Bkz. Yarg. 3. HD., 17.10.2000, 2000/8689 E., 2000/9920 K.: “Tüm sürekli borç ilişkilerinde haklı sebeple fesih hakkı, dürüstlük kuralına dayanmalı ve bu ‘emredici bir hüküm’ olarak kabul edilmelidir. O kadar ki, kiralayan tarafından sürekli borç ilişkisine devam etmenin dürüstlük kuralına aykırı düştüğü hallerde dayanılan olgu haklı bir sebep teşkil eder. Bunun doğal sonucu olarak dürüstlük kuralı gerektiriyorsa, (kiralayana) sözleşmeyi sona erdirmeye imkânı tanınmalıdır.”

³⁵ Bkz. Altınok Ormancı, s. 116; Seliçi s. 165.

³⁶ Altınok Ormancı, s. 115 vd.; İFM de (BGE 128 III 428) sözleşme ilişkisine devamın bir tarafın kişilik hakkının aşırı ölçüde sınırlandırılması anlamına geleceğinden bu tarafın sözleşmesel yükümlülüklerinden kurtulabilmesi gerektiği kabul ederek sürekli borç ilişkilerinin feshini kişilik hakkının korunmasıyla ilişkilendirmiştir: “Günümüz anlayışına göre, sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple süresinden önce feshedilmesi bakımından, Medeni Kanun’un 27. maddesi anlamında kişiliğin korunmasına odaklanılmaktadır. Söz konusu tarafın, kendisini sözleşme yükümlülüğünden kurtarabilmesi gerekir; çünkü sözleşme ilişkisinin devam etmesi, kişilik haklarının makul olmayan bir şekilde kısıtlanması anlamına gelecektir”.

³⁷ Altınok Ormancı, s. 117.

³⁸ Antalya, s. 536.

yönelik bir hak tanımadığı, TMK m. 2 hükmünün ise sözleşmeyle bağlılık kötüye kullanıldığında kendi başına bir fesih hakkı yaratmaya yeterli olmadığı ifade edilmektedir. Nitekim TMK m. 2, kötüye kullanılan ifa talebine karşı ileri sürülecek bir itiraza dayanak oluşturabilirse de bir sözleşmeyi sona erdirmeye sahip değildir. TMK m. 23 ise bir sözleşmenin kişilik hakkını ihlal etmesi durumunda kesin hükümsüz olması sonucunu doğurmakla birlikte sözleşmenin feshine dayanak oluşturmaz. Öte yandan, isabetli olarak ifade edildiği üzere kişilik haklarına aykırılık, bütün olası haklı nedenleri kapsamaya yetmez. Buna göre, her iki hüküm de kendi başlarına haklı sebeple feshe dayanak oluşturabilecek nitelikte değildir.³⁹

B. Tüm Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebeple Feshedilebilirliği

Haklı sebeple feshin tüm sürekli borç ilişkileri bakımından geçerli olup olmadığını tespit etmeden önce, kanun koyucunun, kimi sözleşme tipleri bakımından bu hakkı açıkça öngörmüş olmasının, geriye kalan diğer sözleşme tipleri bakımından “*bilinçli susma*” olup olmadığı değerlendirilmelidir. Zira, kimi sözleşmeler bakımından bu hakkı açıkça tanıyan kanun koyucu geri kalan sözleşmelerin haklı sebeple feshedilemeyeceğini kabul etmiş olabilir. Aksi halde kanunda TMK m. 1 hükmü gereği hâkim tarafından doldurulması gereken bir boşluk olduğu kabul edilecektir.

Kanun hükümlerinin araştırılması ve yorumlanması neticesinde somut hukuksal soruna cevap veren, mevcut olaya uygulanabilir bir kanun hükmü bulunmaması durumunda kanun boşluğu bulunduğu kabul edilir.⁴⁰ Ancak bunun için öncelikle hukuk düzeni tarafından düzenlenmesi gereken bir konu bulunmalıdır.⁴¹ Ayrıca, bir olayın herhangi bir hükmün düz anlamı itibarıyla kapsamına girmemesi yetmez. Hiçbir hüküm somut olayı zıt anlamıyla da çözmemelidir. Aksi halde,

³⁹ Demirsatan, s. 268.

⁴⁰ Kemal Oğuzman/Nami Barlas, Medeni Hukuk, Filiz, İstanbul 2019, s. 100, N. 321.

⁴¹ Oğuzman/Barlas, s. 101, N. 326; Monika Pfaffinger, Kurzkommentar, ZGB (Büchler/Jakob ed.), Helbing Lichtenhahn, Basel 2018, Art. 1 N.7; Hans Michael Riemer, Die Einleitungsartikel des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Art. 1-10 ZGB), Stämpfli, Bern 2003, N. 84; Hofer/Hrubesch-Millauer/Roberto, N. 02.121.

kanun koyucunun olumsuz çözümü söz konusu olur ve kanun boşluktan söz edilemez.⁴²

Bizim de katıldığımız görüşe göre, haklı sebeple feshin kanunda bazı sözleşmeler bakımından düzenlenmiş olması bilinçli susma olarak nitelendirilemez.⁴³ Bu bağlamda, kimi sözleşme tipleri bakımından haklı sebeple feshi özel olarak düzenleyen kanun koyucunun, sürekli borç ilişkisi içeren diğer tüm sözleşme tipleri bakımından bilinçli susma yoluna gittiği ve bu yolu kapattığı şeklindeki bir yorum isabetli olmaz. Özellikle, kanunda düzenlenmemiş birçok isimsiz sözleşme bulunduğu düşünüldüğünde, kanun koyucunun bu sözleşmelerin tamamına ilişkin bir değerlendirme yaparak bunlar bakımından haklı sebeple feshe izin vermemeyi tercih etmiş olacağını kabul etmek isabetsiz olur. Zira Türk-İsviçre Hukuklarında yüksek mahkemelerin uygulaması da bu görüşü destekler niteliktedir. Bu çerçevede, İsviçre Federal Mahkemesinin geçmişteki yaklaşımı haklı sebeple feshin uygulama alanını kanunda haklı sebeple feshi öngörülmemiş olan sözleşmelere genişletmek olmuştur. Daha sonraki içtihatlarında mahkeme, tüm sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshini kabul eden bir yaklaşım benimsemiştir.⁴⁴ Yargıtay da haklı sebeple feshin her türlü borç ilişkisi bakımından fesih imkânı tanıdığı görüşündedir.⁴⁵

⁴² Serozan, Yöntem, s. 113; Oğuzman/Barlas, s. 102, N. 327; KUKO ZGB- Pfaffinger, Art. 1 N.7; Heinrich Honsell, Basler Kommentar, Zivilgesetzbuch I Art. 1–456 ZGB (Geiser/Fountoulakised.), Helbing Lichtenhahn, Basel 2022, Art. 1 N. 31; Sibylle Hofer / Stephanie Hrubesch-Millauer/Vito Roberto, Einleitungsartikel und Personenrecht, Staempfli, Bern 2011, N. 02.122.

⁴³ Bir görüşe göre, bazı sözleşmelerde bu olanağın açıkça tanınmış olması, sadece ilgili sözleşmeler bakımından haklı nedenle feshi gerektirecek olgularla daha sık karşılaşılabilceği düşüncesiyle açıklanabilir ve bu kurumun varlığına kanunun olanak tanıdığına bir delil teşkil eder. Demirsatan, s. 264-265.

⁴⁴ İsviçre Federal Mahkemesi'nin kanunda haklı sebeple feshi düzenlenmemiş olan sürekli borç ilişkisi içeren sözleşmelerin haklı sebeple feshini kabul ettiği örnek kararlar için bkz. (tek satıcılık sözleşmesi için) BGE 99 II 308; (lisans sözleşmesi için) BGE 96 II 154; BGE 92 II 299. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. Altınok Ormancı, s. 108 vd.

⁴⁵ Bkz. Yarg. 3. HD., 17.10.2000, 2000/8689 E., 2000/9920 K.: "Taraflar karşılıklı olarak uygun bir anlaşma havası içinde borç ilişkisini sürdürmek durumundadırlar. Bu sıkı güven ilişkisi taraflardan birinin davranışı yüzünden çökerse, diğer taraftan artık borç ilişkisini sürdürmesi beklenemez. O halde taraflar arasında iyi bir anlaşmayı gerektiren uzun süreli bir hukuksal ilişkide, bir haklı sebebin ortaya çıkması halinde her vakit (ilişkiyi sona erdirmeye) mümkün olmalıdır. (...) Her türlü

Kanımızca da haklı sebeple fesih, tüm sürekli borç ilişkilerinin bünyesinde eşyanın doğası gereği bulunan bir olanak şeklinde nitelendirilmedir. Zira bir kimsenin kendisi için çekilmez hale gelen bir sürekli borç ilişkisi ile bağlı kalması beklenemez.⁴⁶ O nedenle, kanunda veya sözleşmede haklı sebep olarak sayılan bir hal mevcut olmasa dahi bir tarafın sözleşmeyle bağlı kalması dürüstlük kuralına göre beklenemez hale gelirse haklı sebebin varlığı kabul edilmelidir.⁴⁷

O halde, TBK'da sürekli borç ilişkisi içeren sözleşmelerin haklı sebeple feshine ilişkin kanun boşluğu olduğunun kabul edilmesi gerekir.⁴⁸ Kanun boşluğunun tespit edilmesi durumunda, Türk Medeni Kanunu (TMK) m. 1/2. hükmüne göre hâkimin ilk örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar vermesi gerekir. İşte bu son halde artık kanun boşluğundan değil hukuk boşluğundan bahsedilir. Bu boşluğun doldurulması için ise hâkimin hukuk yaratması gerekir.⁴⁹ Hukuk

sürekli borç ilişkilerinde, sözleşmenin icrasının herhangi bir olay yüzünden ağır bir şekilde tehlikeye girmesi ve bu yüzden fesih beyanı sahibinden (davacıdan) ilişkiye devamı beklenemeyecek olduğu hallerde "bir haklı sebep" daima vardır." Ancak mahkeme bu sözleşmelerin haklı sebeple feshini hangi hukuki dayanak ile kabul ettiğini açıklamamaktadır. Örneğin, tek satıcılık sözleşmesinin haklı sebeple feshine ilişkin bkz. Yarg. 19. HD., 5.3.2002, 2001/4568 E. 2002/1473 K. ve Yarg. 19. HD., 15.04.2015, 2014/17032 E. 2015/5455 K.; acentelik sözleşmesinin haklı sebeple feshi için bkz. Yarg. 11. HD., 13.3.2019, 2017/4657 E. 2019/2104 K.; bir reklam verme sözleşmesinin haklı sebeple feshi için bkz. Yarg. 11. HD., 15.02.2007, 2005/11433 E. 2007/2883 K.

⁴⁶ Bu bağlamda, kanunda yer alan ve taraflara sürekli borç ilişkisini sona erdirmeye imkânı veren her düzenleme, haklı sebeple fesih düzenlemesi değildir. Kanun maddesinde haklı sebeple fesih hakkı tanındığının kabul edilebilmesi için kanunda "haklı neden", "haklı sebep" veya "önemli sebep" gibi ifadelerin yer alması aranır. Benzer şekilde, bir sözleşmede belli olguların gerçekleşmesine bağlı olarak veya soyut bir şekilde tanınan fesih hakları da haklı sebeple fesih niteliğinde değildir. Demirsatan, s. 257 vd. Bu halde, haklı sebeple fesih hakkının varlığı ve kapsamı, tarafların irade beyanlarının yorumlanması neticesinde tespit edilecektir.

⁴⁷ Gündüz, s. 234; Şeref Ertaş, "Sürekli Borç İlişkilerinde (Dauerschuldverhältnisse) Zamanasımı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan), C. 16, Özel Sayı 2014, s. 3093-3104, s. 3095.

⁴⁸ Bu görüşte bkz. Altınok Ormancı, s. 107; ayrıca bkz. Peter Gauch, *System der Beendigung von Dauerverträgen*, Diss. Freiburg 1968, s. 193 vd.; Demirsatan, s. 266 vd.

⁴⁹ Oğuzman/Barlas, s. 101, N. 324. Bu kural, dava konusu aynı tipteki olaylara uygulanabilecek nitelikte genel ve soyut bir kuraldır. Oğuzman/Barlas, s. 120, N. 377; Hofer/Hrubesch-Millauer/Roberto, N. 02.174. Kaldı ki, hâkimin yarattığı

yaratacak hâkimin bu süreçte başvurabileceği çeşitli araçlar mevcuttur.

Hâkimin hukuk yaratırken başvuracağı ilk araç, kanun koyucunun benzer durumları düzenlemek için koyduğu; fakat somut olayı kapsamayan bir hükümden kıyas yolu ile yararlanmaktır.⁵⁰ Bu yolla hâkim belirli bir olgu için öngörülmüş olan bir kuralı, kural ile korunan menfaatler açısından ona benzeyen; ama kanunda şeklen ve lafzen öngörülmemiş başka bir olaya uygulamaktadır.⁵¹ Böylelikle, kanun koyucunun yapmış olduğu değerlendirme kanunda düzenlenmeyen olaya da taşınmış olur.⁵²

Kanun boşluğu dolduran hâkim öncelikle uyumsuzluk konusunun temelinde yatan soyut menfaatleri tespit etmeli ve bunları tartmalıdır.⁵³ Ayrıca, hâkimin yürürlükteki hukuku da dikkate alarak bununla çelişmeyen bir kural koyması gerekir.⁵⁴ İşte, hâkimin kıyastan faydalananarak kanunda yer alan bir düzenlemeyi aralarındaki benzerlik ölçüsünde kanunda düzenlenmeyen olaya uygulaması, yürürlükteki hukuk ile hâkimin yarattığı kural arasındaki uyumu pekiştirmektedir.⁵⁵

Kimi hallerde kıyas münferit bir kural ile yapılmayıp (münferit kıyas) kanun boşluğunun birden fazla kanun hükmünden elde edilen genel ve temel bir ilkeyle doldurulmasına yarayan “hukuki kıyas” ya da diğer adıyla “ilke kıyası”ndan faydalanılır.⁵⁶ Münferit kıyas, kanunda düzenlenene benzeyen; fakat kanunda düzenlenmemiş bir

hukuk kuralı bir kanun hükmü niteliğinde değildir. O nedenle, bu kural ne onu koyan hâkimi ne de diğer mahkemeleri bağlar. Oğuzman/Barlas, s. 126, N. 391.

⁵⁰ Ernst A. Kramer, *Juristische Methodenlehre*, Staempfli, Bern 2019, s. 226; Rona Serozan, *Hukukta Yöntem*, Vedat, İstanbul 2015, s. 117; Oğuzman/Barlas, s. 123, N. 383. Bettina Hürlimann-Kaup / Jörg Schmid, *Einleitungsartikel des ZGB und Personenrecht*, Schulthess, Zürich 2016, N. 207.

⁵¹ Serozan, *Yöntem*, s. 117.

⁵² Hürlimann-Kaup/Schmid, N. 207.

⁵³ Riemer, N. 131; Hofer/Hrubesch-Millauer/Roberto, N. 02.176; Hürlimann-Kaup/Schmid, N. 206.

⁵⁴ Riemer, N. 133.

⁵⁵ Riemer, N. 133.

⁵⁶ Serozan, *Yöntem*, s. 121; Kramer, s. 232; Susan Emmenegger/Axel Tschentscher, *Einleitung*, Art. 1-9 ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch, *Einleitung und Personenrecht* (Hausheer/Water ed.), Stämpfli, Bern 2012, N. 382; Karl Larenz, *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, Springer, Berlin 1991, s. 383.

olaya kanun hükmünün uygulanmasıdır. Bu yolla münferit bir kanun hükmünün sonuçları hukukun düzenlemediği alana aktarılır.⁵⁷ İlke kıyasında ise benzerlik arz eden birçok hukuk kuralından elde edilen genel yaklaşım kanundaki boşluğu doldurmak bakımından kullanılır. Bu yöntemde, tamamı aynı hukuki sonucu doğuran bir grup kanun hükmünden soyutlama yoluyla elde edilen genel ilke kullanılarak kanun boşluğu doldurulur.⁵⁸ Öğretideki bir görüşe göre, tüm sürekli sözleşme ilişkilerinin haklı sebeple feshine izin verilmesi bu tür bir kıyas ürünüdür.⁵⁹ Böylelikle, sürekli borç ilişkisi içeren isimsiz sözleşmelerin dahi haklı sebeple feshedilebilecekleri kabul edilir.⁶⁰

Kanun boşluğunu dolduran hâkimin faydalanabileceği bir diğer araç ise kanunun (amacı) ruhudur. Hatta, öğretideki bir görüşe göre, kanun koyucunun bazı sürekli borç ilişkileri bakımından taraflara haklı sebeple fesih imkânı tanımış olması, sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeplerin varlığı halinde sona erdirilmesinin hukukumuzda bir temel esas sayıldığını ve kanunun ruhunun bu yönde olduğunu göstermektedir. O nedenle, hâkim, kanunda belirtilmeyen hallerde de bir sürekli borç ilişkisinin haklı sebeple sona erdirilebileceği yönündeki kuralı, kanunun ruhunu göz önünde tutarak koyabilecektir.⁶¹ Bizim de katıldığımız görüşe göre ise kanunun ruhu (amacı) kıyasın aşılmasız sınırlarını oluşturur.⁶² Diğer bir ifadeyle, yalnızca kanunun ruhunun izin verdiği ölçüde ve sınırda kıyasen uygulama mümkündür. Buna karşın, bizatihi kanunun ruhu, tüm sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshedilebileceği yönündeki genel bir ilke yaratmak için dayanak teşkil edemez.

O halde, kanunda kimi sözleşme tipleri bakımından düzenlenen ve bir taraf için sözleşmesel ilişkiye devam etmeyi çekilmez kılan hallerin, sözleşmenin feshi bakımından haklı sebep olarak kabul edildiği hükümler, ilke kıyası yoluyla tüm sürekli borç ilişkilerine uygulanmalı ve kanunda yer alan boşluk hâkim tarafından doldurulmalıdır.

⁵⁷ BK ZGB-Emmenegger/Tschentscher, Art. 1 N. 382.

⁵⁸ BK ZGB-Emmenegger/Tschentscher, Art. 1 N. 383; Larenz, s. 384.

⁵⁹ BK ZGB-Emmenegger/Tschentscher, Art. 1 N. 383; Kramer, s. 233; Larenz, s. 384.

⁶⁰ BK ZGB-Emmenegger/Tschentscher, Art. 1 N. 383.

⁶¹ Hâkim boşluk doldurma sırasında doktrinden, mahkeme içtihatlarından, hukuk tarihinden ve karşılaştırmalı hukuktan da yararlanır. Oğuzman/Barlas, s. 125, N. 386 vd.

⁶² BK ZGB-Emmenegger/Tschentscher, Art. 1 N. 389.

III. İHTARDA BULUNMA, İHBAR SÜRESİ VERME VE/VEYA EK SÜRE (MEHİL) TANIMA ZORUNLULUĞU

Haklı sebep ister belirli ister belirsiz süreli olsun taraflarca sürdürülmesi çekilmez hale gelen bir ilişkinin taraflardan birince tek taraflı olarak sona erdirilmesine imkân tanır. Bizim de katıldığımız görüşe göre sürekli borç ilişkisi içeren tüm sözleşmelerin haklı sebeple feshedilmesi mümkündür. Ancak haklı sebeple fesih hakkını kullanmak isteyen tarafın yerine getirmesi gereken formalitelere ilişkin olarak ele alınması gereken üç mesele vardır:

- i. Alacaklının haklı sebeple fesih hakkını kullanmadan önce borçluya ihtarda bulunması gerekir mi?
- ii. Fesih hakkını kullanmak isteyen alacaklı bir fesih ihbar süresi veya fesih dönemi ile bağlı mıdır?
- iii. Karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmeyi temerrüdün haklı sebep teşkil etmesi nedeniyle feshetmek isteyen alacaklının borçluya ek süre (mehil) vermesi gerekir mi?

A. Alacaklının Haklı Sebeple Fesih Hakkını Kullanmadan Önce Borçluya İhtarda Bulunması Gerekir Mi?

Yukarıda açıklandığı üzere bir sözleşmenin haklı sebeple feshedilebilmesi için bir taraf açısından sözleşme ile bağlı kalmaya devamın beklenemez hale gelmesi yeterli değildir. Bu subjektif şarta aynı zamanda objektif şart da eşlik etmelidir. Bu bağlamda, dürüstlük kuralı çerçevesinde, aynı şartlar altındaki makul bir insanın da sözleşmeyi haklı sebeple feshedeceği hallerde objektif şart da sağlanmış olur.⁶³

İsviçre Federal Mahkemesi ve öğreti haklı sebebin objektif ağırlığı yönünden ikili bir ayırım yapmaktadır: mutlak ağırlık ve nisbi ağırlık. Bu ayırım, özellikle bir sürekli borç ilişkisinin haklı sebeple feshi öncesinde borçluya ihtarda bulunulması gerekip gerekmeyeceği bakımından önem taşımaktadır.

⁶³ Bkz. yuk. Bölüm I.B.2.

İsviçre Federal Mahkemesi BGE 127 III 153⁶⁴ kararında sözleşmenin feshini haklı kılan sebebin ağırlığının mutlak veya nisbi olabileceğini belirttiikten sonra ilk durumda sözleşmenin feshi için tek başına yeterli bir durumun varlığını, ikincisinde ise yapılan uyarıya rağmen sözleşme ihlalinin tekrarlanması nedeniyle ağırlığın meydana geleceğini kabul etmiştir. Buna göre, taraflar arasındaki güven ilişkisinin, bir tarafın sözleşmeyle bağlı kalması beklenemez şekilde yok olması veya derinden sarsılması halinde mutlak ağırlık söz konusu olacaktır.⁶⁵

Feshe dayanak teşkil edecek sebep taraflar arasındaki güven ilişkisini bir tarafın sözleşmeyle bağlı kalması beklenemez şekilde yok edecek veya derinden sarsacak ağırlıkta değil ise karşı tarafa ihtarda bulunulması gerekir. Örneğin, bir müşterisinin gizli bilgilerini bir hata sonucu ifşa eden bir işletmenin belirsiz süreli tedarik sözleşmesinin feshetmesi bakımından ihtar gerekir. Zira bu halde gerçekleşen ihlalin taraflar arasındaki güven ilişkisini onarılamaz şekilde zedelediğini kabul etmek genellikle güçtür. Ancak ihtara rağmen ihlalin tekrarlanması durumunda haklı sebebin meydana gelmesi söz konusu olacaktır. Buna karşılık, söz konusu ifşa eyleminin kasten yapılması halinde güven ilişkisi onarılamaz şekilde zedeleneyeceğinden borçluya herhangi bir ihtarda bulunulmaksızın sözleşmenin feshi mümkün olmalıdır.

Türk Hukukunda da kanun koyucunun kimi sebepleri mutlak ağırlıkta sebepler sayarken bazı sebepleri bu nitelikte kabul etmediği ifade edilmektedir. Örneğin, TBK m. 316/3 hükmüne göre, konut ve çatılı işyeri kirasında, kiracı kiralanan kasten ağır bir zarar verirse, kiracıya verilecek sürenin yararsız olacağının anlaşılması veya kiracının bu yükümlülüğe aykırı davranışının kiraya veren veya aynı taşınmazda oturan kişiler ile komşular bakımından çekilmez olması durum-

⁶⁴ BGE 127 III 153: "Derhal işten çıkarılmayı haklı kılacak eylemin ciddiyeti mutlak veya nisbi olabilir. İlk durumda, gerçekleştirilen münferit bir eylemden kaynaklanır (örneğin, işçinin işveren fonundan para çekmesi). İkinci, işçinin usulüne uygun olarak uyarılmasına rağmen sözleşmeden doğan yükümlülüklerini ihlal etmekte ısrar etmesinden kaynaklanmaktadır (örneğin, işçinin vaktinde gelmesi emredilmesine rağmen yine de işine geç gelmeye devam etmesi); burada, gerekli ciddiyet fiilin kendisinden değil, -ceza hukukundaki tekerrürde olduğu gibi- tekrarından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, somut bir olayda yeterli ciddiyetin söz konusu olup olmadığının tespiti her zaman bir değerlendirme meselesi olacaktır".

⁶⁵ Karar hk. detaylı bilgi ve açıklamalar için bkz. Altınok Ormancı, s. 144.

larında kiraya verenin, yazılı bir bildirimle sözleşmeyi *hemen feshede-
bileceği düzenlenmiştir*. Ancak TBK m. 316/2 hükmüne göre, kiracı,
kiralananı, sözleşmeye uygun olarak özenle kullanmaz veya kiralana-
nın bulunduğu taşınmazda oturan kişiler ile komşulara gerekli saygıyı
göstermez ise kiraya veren, konut ve çatılı işyeri kirasında, en az otuz
gün süre vererek, aykırılığın giderilmesi, aksi takdirde sözleşmeyi fes-
hedeceği konusunda yazılı bir *ihbarda bulunur*. Burada kanunun ihtar
şartını araması, TBK m. 316/2 hükmünde belirtilen durumları mutlak
ağırlıkta saymadığını göstermektedir.⁶⁶

O halde, ihtar bir sürekli borç ilişkisinin haklı sebeple feshinin ko-
şulu değildir. Buna karşılık, haklı sebebin varlığından söz edebilmek
için ihbarda bulunulması gerekli olabilir. Gerçekten de ya taraflar ara-
sındaki güven ilişkisi onarılamaz şekilde zedelenmiştir ve haklı sebep
mevcuttur (mutlak ağırlık) ya da ihtarla rağmen borca aykırılığın gide-
rilmemesi (nisbi ağırlık) sözleşmenin feshi için haklı sebep meydana
getirir. Her durumda, bir kez haklı sebep ortaya çıktıktan sonra sözleş-
menin feshi için ihbarda bulunulması gerekmez.

B. Fesih Hakkını Kullanmak İsteyen Alacaklı Bir Fesih İhbar Süresi veya Fesih Dönemi ile Bağlı Mıdır?

Haklı sebep nedeniyle fesih hakkını kullanmak isteyen alacaklının
bir fesih ihbar süresi ile bağlı olup olmadığı meselesi, fesih beyanının
hangi andan itibaren sonuç doğuracağı ile ilişkilidir. Diğer bir ifade ile
haklı sebebe dayanarak sözleşmeyi tek taraflı olarak fesheden tarafın
beyanı hangi andan itibaren hüküm ve sonuç doğuracaktır? Bu nokta-
da iki ihtimal söz konusudur. Ya fesih beyanı karşı tarafa ulaştığı anda
derhal hüküm ve sonuç doğuracak ya da ulaşma anından belli bir süre
(ihbar süresi) sonra etkisini gösterecektir. Fesih dönemi ise fesih hakkı-
nın hangi zaman dilimi içerisinde kullanılabileceğini ifade eder.

Haklı sebeple fesih hallerinde, kural olarak fesih ihbar süresi ta-
nınması veya fesih dönemine uyulması aranmaz. Zaten haklı sebep-
le fesih, bu yönüyle de olağan fesihten ayrılır. Zira tek taraflı irade
beyanı ile kullanılan olağan fesih hakkının taraflar arasındaki ilişkiyi
birdenbire sona erdirmesi, bu beyana hazırlıksız şekilde yakalanan

⁶⁶ Altınok Ormancı, s. 142.

muhatapın menfaatlerini ihlal edebilir. Bu çerçevede, beyan sahibi ile muhatap arasındaki menfaat dengesinin sağlanması ve muhatapın muadil bir sözleşme ilişkisine girebilme imkanının sağlanması için olağan fesih hakkının kullanılması kural olarak bir ihbar süresine bağlı kılınmıştır.⁶⁷

Olağan fesih hakkının bir ihbar süresine bağlı olmasının anlamı, kural olarak⁶⁸ feshin muhataba varması anında değil, ihbar süresinin sonunda sonuç doğurması, yani söz konusu sürenin dolmasına kadar sözleşmenin hüküm ve sonuç doğurmaya devam etmesidir.⁶⁹ Sözleşmenin bir süre daha ayakta kalması suretiyle, feshin karşı taraf üzerindeki olumsuz sonuçlarının kısmen de olsa giderilmesi amaçlanmaktadır.⁷⁰

Olağan fesihten farklı olarak, haklı sebeple feshe başvurulmuş hallerde ise taraflar arasındaki ilişkinin devamı dürüstlük kuralına göre beklenemez hale gelmiştir. Bu nedenle, bu hakkı kullanmak isteyen tarafın ihbar süresi boyunca hukuki ilişkiyi sürdürmesini beklemek uygun düşmez. Yargıtay da haklı sebebin, devamı çekilmez hale gelen bir sözleşmeyi “derhal fesih” hakkı tanıdığını ifade etmektedir. Bunun anlamı ise sözleşmenin “ihbar süresi verilmeksizin” feshedilebilecek olmasıdır.⁷¹ Bununla birlikte, elbette ki sözleşmede ihbar süresi düzenlenmiş olabileceği gibi⁷² kanun koyucunun feshin derhal etki

⁶⁷ Demirsatan, s. 235; Altınok Ormancı, s. 92; Seliçi, s. 112.

⁶⁸ Örneğin, TBK m. 432/2 hükmü bu kurala bir istisna getirerek hizmet sözleşmesinin bildirimin diğer tarafa ulaşmasından başlayarak sona ereceğini düzenler.

⁶⁹ Demirsatan, s. 236.

⁷⁰ Antalya, s.533.

⁷¹ Bkz. Yarg. HGK, 17.01.2018, 2015/1246 E. ve 2018/21 K.: “Haklı nedenle fesih hakkı, dürüstlük kuralları gereği iş ilişkisini sürdürmesi kendisinden beklenemeyecek tarafa belirli veya belirsiz süreli iş sözleşmesini derhal feshetme yetkisi veren bozucu yenilik doğuran bir haktır. Sürekli borç ilişkileri yaratan iş akdinde ortaya çıkan bir durum nedeniyle bu ilişkiye devam taraflardan biri için çekilmez hâle gelmişse haklı nedenle derhal fesih hakkı ortaya çıkar”; Yarg. 19. HD., 28.9.2016, 2016/5707 E. ve 2016/12723 K.: “Tek satıcılık sözleşmesinin olağanüstü feshi ise, belirli veya belirsiz süreli sözleşmelerin haklı sebeplere dayanılarak ileriye etkili şekilde ve ihbar süresi verilmeden derhal sona erdirilmesidir”.

⁷² İhbar süresi kanunda düzenlenmiş ise kanundaki süre esas alınır. Ancak bu süre sözleşme ile düzenlenmişse, ihbar süresi, muhatapın sözleşmenin sona ermesi üzerine uygun önlemleri almasına ve tasfiye ilişkisini sağlamaya yetecek şekilde belirlenmelidir. Demirsatan, s. 236; Antalya, s. 534.

doğurmayacağını kabul ettiği haller saklıdır. Örneğin, kanunun kira sözleşmesinin kira ilişkisinin devamını çekilmez hâle getiren önemli sebeplerin varlığı durumunda haklı sebeple feshi bakımından yasal fesih bildirim sürelerine uyulmasını şart koymuş olması (TBK m. 331/I ve TBK m. 369/I) bu kuralın istisnası olarak kabul edilmelidir.

O halde, kanunda veya sözleşmede aksine hüküm bulunmayan hallerde haklı sebeple feshin “derhal etkili” olacağı, yani etkisini ihbar süresi verilmeksizin, fesih beyanının karşı tarafa varması ile doğurmaya başlayacağı ve bu hakkı kullanan tarafın fesih dönemi ile bağlı olmadığı kabul edilmelidir.

C. Karşılıklı Borç Yükleyen Bir Sözleşmeyi Temerrüdün Haklı Sebep Teşkil Etmesi Nedeniyle Feshetmek İsteyen Alacaklının Borçluya Ek Süre (Mehil) Vermesi Gerekir mi?

Türk Hukukunda karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlu temerrüdünün sonuçları TBK m. 123-125 hükümleri arasında düzenlenmiştir. TBK m. 125’e göre, tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmede borçlunun temerrüdü halinde alacaklının üç seçimlik hakkı bulunmaktadır: (i) aynen ifa ve gecikme tazminatı; (ii) ifa yerine müspet tazminat veya (iii) sözleşmeden dönerek (ve hâkim görüşe göre) menfi tazminat talep etmek. Bununla birlikte, sürekli edimli sözleşmelerde ifanın zamana yayıldığını dikkate alan kanun koyucu, TBK m. 126’da ifasına başlanmış sürekli edimli sözleşmelerde, borçlunun temerrüdü hâlinde alacaklının dönme hakkının yerini fesih hakkının alacağını açıkça düzenlemiştir.

İster ani edimli sözleşme olsun ister sürekli edimli sözleşme olsun, sözleşme ile bağlı kalmak istemeyen taraf kural olarak TBK m. 123 uyarınca karşı tarafa borcun ifa edilmesi için uygun bir süre vermeli veya bu sürenin verilmesini hâkimden istemelidir. Bunun yegâne istisnası ise TBK m. 124’te sayılan üç halden birisinin varlığıdır. Bu bağlamda, *“Borçlunun içinde bulunduğu durumdan veya tutumundan süre verilmesinin etkisiz olacağı anlaşılıyorsa”* veya *“Borçlunun temerrüdü sonucunda borcun ifası alacaklı için yararsız kalmışsa”* ya da *“Borcun ifasının, belirli bir zamanda veya belirli bir süre içinde gerçekleşmemesi üzerine, ifanın artık kabul edilmeyeceği sözleşmeden anlaşılıyorsa”* alacaklı ek süre vermeksizin sözleşmeden dönme veya fesih hakkını kullanabilecektir. Peki borçlu

temerrüdü sözleşmeyi haklı sebeple feshetmek için gerekçe olabilir mi ve eğer olabilirse, bu halde alacaklının borçluya TBK m. 123 uyarınca ek süre vermesi gerekir mi?

Borçlunun borca aykırı davranışı kimi hallerde alacaklının sözleşme ile bağlı kalmasını çekilmez hale getirebilir. Öğretideki bir görüşe göre, bir sözleşmenin haklı sebeple feshine ilişkin olarak kanunda özel hüküm yok ise TBK'nın karşılıklı sözleşmelerin temerrüt nedeniyle feshine ilişkin hükümleri, kaynağını kanundan almayan haklı sebeple fesih ilkesi karşısında özel hüküm niteliği taşır. Bu nedenle, haklı sebeple feshe gidilemez.⁷³ Aksi görüşteki yazarlara göre ise TBK m. 123 vd. hükümlerinin haklı sebeple feshe ilişkin genel ilke karşısında özel hüküm niteliğinde olduğu kabul edilemez. Zira genel hüküm-özel hüküm ilişkisinden bahsedebilmek için mevcut iki farklı kanun hükmü aranır.⁷⁴ Ancak haklı sebeple fesih kanunda düzenlenmiş bir hüküm değildir. Bu bağlamda, haklı sebeple fesih ve borçlu temerrüdü hükümleri birbiriyle yarışır.

Haklı sebeple fesih ve borcu temerrüdünün yarıştığını kabul eden yazarlar, TBK m. 123 vd. dahil olmak üzere kanunda özel olarak düzenlenen sona erme sebeplerinin haklı sebeple fesih imkanını ortadan kaldırmayacağı görüşündedirler. Bu çerçevede, Türk-İsviçre hukukundaki hâkim görüş, alacaklının borçlu temerrüdü nedeniyle sahip olduğu haklar ile haklı sebeple fesih hakkının yarışacağı ve hak sahibinin kendisi açısından ispat ve tazminat yönünden avantajlı olan hukuki yola başvurabileceği yönündedir.⁷⁵ Bu görüşe göre, temerrüt hükümlerine dayalı olarak sözleşmenin feshedilmesi durumunda borçluya ek süre vermek gerekirken, sözleşmenin haklı sebeple feshi halinde ek süre vermeye gerek yoktur.⁷⁶

Anılan tartışmanın sebebi, haklı sebeple feshin TBK'nın genel hükümlerinde düzenlenmemiş olmasıdır. Oysa Türk Hukuku'nun

⁷³ Bu görüş ve diğer bazı görüşler hk. bkz. Altınok Ormancı, s. 193.

⁷⁴ Altınok Ormancı, s. 193.

⁷⁵ Altınok Ormancı, s. 192; Tümerdem, s. 81; Gauch, s. 151. Kanunun açıkça aksini öngördüğü olasılıklar dışında, olağanüstü fesih hakkının, kanuni ve sözleşmesel diğer fesih haklarıyla birlikte yarışma halinde bulunacağı görüşünde bkz. Demir-satan, s. 255.

⁷⁶ Zeynep Damla Taşkın, "İfasına Başlanmış Sürekli Edimli Sözleşmelerde Borçlu Temerrüdü ve Sonuçları", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018/2, 429-482, s. 460; Altınok Ormancı, s. 194 dn. 583.

aksine Alman Hukuku'nda sürekli borç ilişkisi içeren sözleşmelerin haklı sebeple feshi için temerrüde düşen borçluya kural olarak ek süre verilmesi gerektiği hususu açıkça düzenlenmiştir. Türk hukukuna ilişkin değerlendirmelerimize yer vermeden önce Alman Medeni Kanunu'nun (BGB) ilgili hükümlerinin açıklanması faydalı olacaktır.

1. Alman Medeni Kanunu § 314 Uyarınca Haklı Sebeple Fesih

2002 yılında yapılan Borçlar Hukuku reformu ile § 314 BGB'ye sürekli edimli sözleşmelerin haklı sebeple feshine ilişkin bir genel hüküm eklenmiştir. Bu düzenleme genel hüküm niteliğinde olduğundan, bir sözleşme tipinin haklı sebeple feshine ilişkin kanunda özel hüküm bulunmadığı tüm durumlarda uygulama alanı bulacaktır.⁷⁷

Söz konusu hükmün birinci fıkrasına göre, sürekli borç ilişkileri taraflardan herhangi birince haklı bir nedenle herhangi bir ihbar süresine uyulmaksızın feshedilebilir.⁷⁸ Bu çerçevede, somut olayın tüm koşulları dikkate alındığında ve her iki tarafın menfaatleri tartıldığında, fesheden tarafın, sözleşmede kararlaştırılan sona erme tarihine kadar veya bir ihbar süresinin sona ermesine kadar sözleşme ilişkisini sürdürmesi makul olarak beklenemiyorsa, haklı nedenin var olduğu kabul edilir. Her ne kadar sözleşmenin haklı nedenle feshi bakımından feshe muhatap olan tarafın kusurlu olması aranmasa da kusurun varlığı menfaatlerin tartılması aşamasında önem taşıyabilir.⁷⁹

a. Sözleşmesel Yükümlülüğün İhlali Halinde Kural: Uyarıda Bulunulması veya Ek Süre Verilmesi

Haklı sebep daima sözleşmenin karşı tarafının bir sözleşmesel yükümlülüğünü ihlal etmesinden kaynaklanmaz. Bu nedenle, § 314 BGB hükmün ikinci fıkrası, haklı sebebin sözleşmesel bir yükümlülüğün

⁷⁷ Kai Bonitz / Lennart Schramm, "Repetitio (non) est mater studiorum - Wiederholung nicht nötig! Zum Erfordernis der Abmahnung und des wiederholten Vertragsverstoßes bei der außerordentlichen Kündigung von Dauerschuldverhältnissen nach § 314 BGB wegen vertraglicher Pflichtverletzung", WM 2013, 1637-1639, s. 1637; Weigl, s. 912.

⁷⁸ Hak sahibi tarafın ancak fesih sebebini öğrendikten sonra makul bir süre içinde fesih beyanında bulunabileceği [§ 314(3)] ve sözleşmenin feshinin, tazminat talep hakkını ortadan kaldırmadığı [§ 314(4)] da hükümde belirtilen hususlardandır.

⁷⁹ Stürner, s. 166; Weigl, s. 913.

ihlalden kaynaklanması halini özel olarak düzenlemektedir. Buna göre, bir sözleşmesel yükümlülüğün ihlali nedeniyle haklı sebeple fesih yoluna gitmek isteyen taraf *kural olarak* karşı tarafa uyarıda (*Abmahnung*) bulunmalı veya ek süre vermelidir. § 314 BGB bağlamında uyarıda bulunulması veya ek süre verilmesi, borçluya davranışlarını değiştirerek taraflar arasındaki güveni yeniden tesis etmek bakımından son bir şans verilmesini amaçlamaktadır.⁸⁰ Zira fesih hakkının kullanılması, uyarının sonuçsuz kalmasından veya ek sürenin sona ermesinden sonra mümkün olacaktır.⁸¹

Sözleşmeyi feshetmek isteyen alacaklının ne zaman ek süre vereceği veya uyarıda bulunacağı kendi takdirinde değildir.⁸² Zira § 323 (3) BGB hükmüne göre, uyarı yalnızca, ihlal edilen yükümlülüğün niteliği gereği ek süre verilmesi mümkün değil ise yapılır. Öte yandan, yükümlülük ihlali veya sonuçları devam ediyorsa ek süre verilmelidir.⁸³ Daha açık bir ifadeyle, borçlunun olumlu bir eylemde bulunması gerekiyorsa, örneğin yükümlülüklerini yerine getirmesi veya yükümlülük ihlalinin sonuçlarını ortadan kaldırması gerekiyorsa ya da bir kaçınma yükümlülüğün ihlali söz konusu ise, alacaklı ek süre vermelidir.⁸⁴ Öte

⁸⁰ Grund Martens, beck-online Grosskommentar (Gsell/Krüger/Lorenz/Reymann ed.), Stand: 01.01.2022, § 314 Rn. 66.

⁸¹ Uyarı kavramı BGB’de tanımlanmamıştır. Ancak, uyarı alacaklının borçluya yaptığı ifa çağrısı olan ihtardan (Mahnung) farklıdır. Zira uyarı, alacaklının borçlu tarafından gerçekleştirilen bir yükümlülük ihlaline ilişkin bildirimidir. Bu bağlamda, uyarı söz konusu ihlalin ne olduğunu ve olası yaptırımları içerir. Karl v. Hase, “Fristlose Kündigung und Abmahnung nach neuem Recht”, NJW 2002, 2278, s. 2280; Sebastian Kolbe, “Rechtsschutz gegen vertragsrechtliche Abmahnungen”, NJW 2008, 2685, s. 2686. Gerçekten de uyarının amacı, borçluya borca aykırılığın yinelenmesi halinde bunun hukuki sonuçları olacağının bildirilmesidir. Bu bağlamda, uyarının sonuçsuz kalması, uyarıya rağmen borçlunun borca aykırı davranışını tekrarlamasını ifade eder. Bonitz/Schramm, s. 1638. Bu açıdan uyarı, sözleşmesel yükümlülük ihlalinin ağırlığı ile uygulanacak yaptırımın sonuçlarını dengeleme işlevi görür. Kolbe, s. 2686.

⁸² Stefanie Jung, NomosKommentar, BGB Schuldrecht (Dauner-Lieb/Langen ed.), Nomos, Baden-Baden 2021, § 314 Rn. 46; Reinhard Gaier, Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch (Säcker/ Rixecker Oetker/ Limpert ed.), C.H. Beck, München 2022, § 314 Rn. 37; BeckOGK/Martens BGB § 314 Rn. 56.

⁸³ Bonitz/Schramm, s. 1637.

⁸⁴ Yapma ve kaçınma yükümlülükleri arasında ayırım yapmanın güçlüğüne işaret eden v. Hase, ayırt edici unsurun borca aykırılığın halen devam edip etmediği olması gerektiği görüşündedir. Yazara göre, borca aykırılık devam ediyor ise borçluya uygun bir ek süre verilmelidir. v. Hase, s. 2280.

yandan, borçlunun gelecekte hukuka aykırı davranmaktan kaçınması istenilen diğer tüm durumlarda uyarı (*Abmahnung*) gereklidir.⁸⁵

Borçluya ek süre verilmesi veya uyarıda bulunulması, § 314 BGB anlamında haklı sebebe dayanak oluşturabileceği gibi⁸⁶ borca aykırılığın önemini ortaya koymak bakımından ispat işlevi de görebilir. Nitekim, borçlunun sözleşmeden yükümlülüklerini ihlal etmeye devam etmesi durumunda ihlalin haklı sebep teşkil edeceği başlangıçta şüpheli iken bu andan itibaren ihlalin haklı sebep niteliği yönünden hukuki kesinlik sağlanmış olur.⁸⁷ Bu anlamda, Alman hukukunda benimsenen görüş ile İsviçre hukukunda aranan haklı sebebin nisbi ağırlığı arasında benzerlik bulunmaktadır.

b. İstisna: Derhal Fesih

Alman kanun koyucusu kimi borca aykırılık hallerinin diğerlerinden daha ağır olduğunu kabul ederek yukarıda anılan kurala çeşitli istisnalar getirmiş ve bu tür borca aykırılık hallerinde sözleşmenin uyarıda bulunulmaksızın ve ek süre verilmeksizin feshedilebileceğini kabul etmiştir.⁸⁸ Bu bağlamda, kanun [§ 323(2)(1) ve (2) BGB] gereği uyarıda bulunulması veya ek süre verilmesi zorunluluğunu ortadan kaldıran bir durumun varlığı halinde ya da tarafların menfaatlerinin tartışılması neticesinde derhal feshi haklı kılan özel bir durum mevcut ise ek süre verilmesine gerek olmadığı kabul edilmiştir.⁸⁹

§ 323 BGB borcun gereği gibi veya hiç ifa edilmemesi nedeniyle sözleşmeden dönmeyi düzenlemektedir. Hükmün ikinci paragrafında ise dönme hakkının borçluya ek süre verilmeksizin kullanılabileceği haller sayılmaktadır. § 323 (2)(1), borçlunun ifada bulunmayı ciddi ve kesin şekilde reddetmesini, § 323 (2)(2) ise nispi kesin vadeli sözleşmeleri konu edinmektedir. § 314 BGB hükmünde sayılan üçüncü hal

⁸⁵ MüKoBGB/Gaier BGB § 314 Rn. 37; BeckOGK/Martens BGB § 314 Rn. 56.

⁸⁶ Stefan Lorenz, Beck'scher Online-Kommentar (Bamberger/Roth/Hau/Poseck ed.), Stand: 01.05.2024, § 314 Rn. 19.

⁸⁷ BeckOGK/Martens BGB § 314 Rn. 55-57.

⁸⁸ Bonitz/Schramm, s. 1638.

⁸⁹ Fesih hakkı sahibinin, sözleşmeyi ancak fesih nedenini öğrendikten sonra makul süre içerisinde feshedebileceği (3. fıkra) ve fesihle birlikte tazminat talep etme hakkının saklı olduğu da (4. fıkra) hükümde açıkça ifade edilmektedir.

ise § 323 (2)(3)'te yer alan düzenlemeden ayrılmış⁹⁰ ve ek süre ve uyarı zorunluluklarını ortadan kaldıran, kendine özgü bir sebep yaratmıştır: *tarafaların menfaatlerinin tartılması neticesinde derhal feshi haklı kılan özel bir durumun varlığı*. Bu sonuncu hal, özellikle, taraflardan birisinin sözleşmesel ilişkinin devamına olan ilgisini yitirdiği veya *güven ilişkisinin onarılamaz şekilde zedelenmesi* nedeniyle ek süre verilmesinin faydasız kalacağı hallerde mevcuttur. ⁹¹ Bu bağlamda, BGB'de anılan özel durumun Türk-İsviçre hukuklarında anılan "mutlak ağırlık" ölçütü ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ancak, BGB'ye göre güven ilişkisinin onarılamaz şekilde zedelenmesinin, haklı sebebin bir koşulu olmadığını; fakat ek süre verme zorunluluğunu ortadan kaldıran bir husus olduğunun altı çizilmelidir.

c. *Ratio Legis*: Sözleşmeyi Ayakta Tutmak

Fesih son çare (*ultima ratio*) olarak başvurulacak bir yoldur. Bu bağlamda, fesihle ulaşılmak istenen amacı elde etmek bakımından daha az radikal bir yöntem varsa feshе gidilemez.⁹² § 314 BGB uyarınca borçluya ihtarda bulunulması veya ek süre verilmesi yoluyla son bir şans verilmesi de feshin son çare (*ultima ratio*) başvurulacak bir yol olmasından kaynaklanır. ⁹³ Ayrıca § 314 BGB hükmünde ek süre ve uyarı koşulunun aranıyor olması, § 323 BGB hükmünde yer alan fesih düzenlemesi ile uyumun sağlanmasını da amaçlamaktadır. ⁹⁴

Uyarıda bulunulmasının veya ek süre verilmesinin amacı karşı tarafın davranışlarını değiştirmesidir. Bu tür bir davranış değişikliği objektif olarak mümkün değilse veya beklenmiyorsa ya da davranış değişikliği meydana gelse dahi karşı tarafa fayda sağlamayacaksa

⁹⁰ BGB § 323'te sayılan 3. istisnai durum, "borçlunun edimini gereği gibi ifa etmediği" hallerle sınırlı iken § 314 BGB hükmünde anılan üçüncü istisnai hal bakımından bu tür bir sınırlama getirilmemiştir. Aslında 13 Haziran 2014 tarihine kadar § 314 (2) (2) hükmü, § 323 (2) hükmüne genel bir atfı içerdiğinden bu tür bir sınırlandırma söz konusu değildi. Ancak BGB'nin Tüketici Hakları Direktifi'ne uyumlaştırılması amacıyla § 323 (2) (3) hükmünün kapsamı daraltıldı. Bununla birlikte, Alman kanun koyucu § 314 (2) hükmünün kapsamının daralmasını istemediği için § 314 (2) (3) düzenlemesini kaleme aldı. BeckOGK/Martens BGB § 314 Rn. 66.

⁹¹ MüKoBGB/Gaier BGB § 314 Rn. 40.

⁹² Grund Hessler, Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch (Säcker/Rixecker Oetker/ Limpert ed.), C.H. Beck, München 2019, § 626 Rn. 95.

⁹³ BeckOGK/Martens BGB § 314 Rn. 54; NK-BGB/Stefanie Jung BGB § 314 Rn. 45.

⁹⁴ MüKoBGB/Gaier BGB § 314 Rn. 36.

uyarıda bulunulması veya ek süre verilmesini gereksiz kılan bir özel durum söz konusu olur. Örneğin, sözleşmenin karşı tarafına şiddet uygulanan hallerde veya sadakat yükümlülüklerinin kasten ve önemli ölçüde ihlal edildiği hallerde taraflar arasındaki güven ilişkisi onarılamaz şekilde zedelenmiştir.⁹⁵ Bu tür özel durumların söz konusu olup olmadığını somut olay bazında hâkimin takdir etmesi gerekir.⁹⁶

§ 323 (2)(3) BGB ile getirilen düzenleme, Alman kanun koyucusunun iki kabulünü ortaya koymak bakımından önemlidir:

- i. Bir sözleşmesel yükümlülüğün ihlali dışındaki durumlar da haklı sebep teşkil edebilir. Örneğin, sözleşme akdedildikten sonra meydana gelen bir kanun değişikliği fesih bakımından haklı sebep olabilir⁹⁷ veya istisnai hallerde de olsa haklı sebep sözleşmeyi feshetmek isteyen tarafın risk alanından kaynaklanabilir.⁹⁸
- ii. Haklı sebebin meydana gelmesi için mutlaka taraflar arasındaki güven ilişkisinin onarılamayacak şekilde zedelenmesi gerekmez. Örneğin, haklı sebep karşı tarafın borca aykırı davranışından kaynaklanmıyor olabileceği gibi somut olaydaki borca aykırı davranış güven ilişkisini yok edecek düzeyde ağır olmayabilir.

Kanımızca bu tespitler, haklı sebep kavramına Türk hukukunda verilecek anlam bakımından da geçerli kabul edilebilir.

2. Değerlendirme

Sürekli borç ilişkilerinde borçlunun temerrüde düşmesi sözleşmenin feshi için haklı sebep teşkil edebilir. Ancak bunun için temerrüdün karşı taraf için sözleşme ilişkisini çekilmez kılması gerekir.⁹⁹ Örneğin,

⁹⁵ NK-BGB/Stefanie Jung BGB § 314 Rn. 53.

⁹⁶ v. Hase, s. 2281.

⁹⁷ MüKoBGB/Gaier BGB § 314 Rn. 32.

⁹⁸ NK-BGB/Stefanie Jung BGB § 314 Rn. 37; BeckOK BGB/Lorenz BGB § 314 Rn. 15; BGH NJW-RR 2011, 916 Rn. 9.

⁹⁹ Yargıtay bir taraf için sözleşme ilişkisini çekilmez hale sokan temerrüdün haklı sebeple feshe imkân sağlayacağı görüşündedir: Yarg. 11. HD., 14.2.2012, 2010/2559 E., 2012/1904 K.: "Kaldı ki, taraflar arasındaki sözleşmenin sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olması karşısında, sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde

süreklilik arz eden temerrüt durumu sözleşmenin feshi bakımından haklı sebep olarak kabul edilebilecektir.¹⁰⁰ Benzer şekilde, borçlunun münferit bir borcunu ifade temerrüde düşmesi, bu durum tüm borç ilişkisini çekilmez hale getirmekteyse ilişkiyi haklı sebeple sona erdirmeye imkanı verecektir.¹⁰¹ Peki, temerrüdün sözleşmenin feshi bakımından haklı sebep teşkil ettiği hallerde borçluya ek süre verilmesi gerekecek midir?

Bizim de katıldığımız görüşe göre, Türk-İsviçre Hukuklarında sürekli borç ilişkisi içeren tüm sözleşmelerin haklı sebeple feshedilebileceği kuralına ilke kıyası yoluyla ulaşılması mümkündür. Ancak ilke kıyasında tamamı aynı hukuki sonucu doğuran bir grup kanun hükmünden soyutlama yoluyla elde edilen genel ilke kullanılarak kanun boşluğu doldurulur.¹⁰² Bu çerçevede, TBK'nın haklı sebeple feshine ilişkin düzenlemelerinden çıkarılabilecek yegâne sonuç tüm sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshedilebileceğidir. Bununla birlikte, ilke kıyası yoluyla, temerrüdün haklı sebep teşkil ettiği hallerde borçluya ek süre verilmesi gerekmediği sonucuna varılamaz.

İlke kıyasının amacının kanun boşluğunu doldurmak olduğu unutulmamalıdır. Bu çerçevede, kanunda tüm sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshedilip edilemeyeceğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmenin borçlunun temerrüdü nedeniyle feshi için borçluya kural olarak ek süre verilmesi gerektiği kanunda açıkça düzenlenmektedir. O halde, kanun boşluğu bulunmayan bir meseleye ilişkin olarak, ilke kıyası yoluyla TBK m. 123 vd. hükümlerinden ayrılan bir kural konulması mümkün değildir. Kanun boşluğunu dolduran hâkimin hukuk yaratırken yürürlükteki hukuku da dikkate alması ve bununla çelişmeyen bir kural koyması gerekliliği de TBK m. 123 vd. hükümlerinin göz ardı edilmemesini gerektirir.

Yukarıda da açıklandığı üzere kimi yazarlar kanunda yer almayan bir genel ilke ile bir kanun hükmü arasında özel hüküm- genel

de temerrüde düşme durumu ancak karşı taraf için sözleşme ilişkisini çekilmez hale koyuyorsa bu halin haklı nedenle feshe imkân sağlayacağını kabulü gerekir".

¹⁰⁰ Bkz. Tümerdem, 80 vd.

¹⁰¹ Seliçi, s. 202.

¹⁰² BK ZGB-Emmenegger/Tschentscher, Art. 1 N. 383; Larenz, s. 384.

“hüküm” ilişkisinden söz edilemeyeceği görüşündedirler.¹⁰³ Ancak biz bu görüşe katılmıyoruz. Zira kanunda haklı sebeple feshe ilişkin boşluk bulunduğu kabul edilip hâkim hukuk yarattıktan sonra, TBK m. 123 vd. hükümleri ile hâkimin yarattığı hukuk kuralı arasında genel hüküm-özel hüküm ilişkisi meydana gelebilecektir. Bu bağlamda, TBK’nın özel hükümlerinde yer alan kimi sözleşme tipleri bakımından düzenlenmiş olan haklı sebeple fesih düzenlemeleri, kanun koyucunun yaratacağı genel ilke niteliğindeki hukuk kuralı karşısında özel hüküm niteliği taşıyacak ve öncelikli olarak uygulanacaktır. Benzer şekilde, TBK’nın temerrüde ilişkin 123 ve devamı maddeleri de temerrüt haline ilişkin özel hüküm olarak uygulama alanı bulacaktır.

Haklı sebeple fesih, sözleşmesel ilişkinin devamının taraflardan birisi için çekilmez hale gelmesini gerektirir. Ancak sürekli borç ilişkisi içeren bir sözleşmenin haklı sebeple feshi için feshe muhatap olan tarafın kusurlu olması dahi aranmaz. Nitekim kusura dayalı olmayan sözleşme ihlalleri de sözleşmeyle bağlı kalınmasını çekilmez hale getirebilir.¹⁰⁴ Bu açıdan, ek süre şartının aranması, taraflar arasındaki menfaat dengesinin sağlanması bakımından da önemlidir. Kaldı ki haklı sebeple fesih ahde vefa ilkesinden ayrılarak taraflara sözleşmeyi sona erdirmeye imkânı verdiği için son çare olarak (*ultima ratio*) başvurulabilecek bir yoldur. Bu nedenle, meydana gelen sözleşme ihlalini ortadan kaldırmak bakımından daha az radikal bir yola başvurulması mümkün ise haklı sebeple fesih yoluna başvurulamaz.¹⁰⁵ İşte borçluya ek süre verilmesi de sözleşmeyi ayakta tutmak bakımından son derece önemli bir araçtır.

Öğretideki bir görüşe göre, temerrüt ve haklı sebeple feshe ilişkin düzenlemelerin yarışıp yarışmayacağı tartışması pratik açıdan önemsizdir. Zira temerrüdün haklı fesih sebebi olarak ortaya çıkması, yani alacaklı açısından sözleşmeye devam edilmesini çekilmez kılması, ya kesin bir vade olmasına rağmen borcun ifasında temerrüde düşüldüğünü ya da borcun ifasının artık alacaklı açısından faydasız kaldığını gösterir. Bu durumlar ise TBK’da ek süre verilmesine gerek olmayan

¹⁰³ Bkz. Altınok Ormancı, s. 193.

¹⁰⁴ Fesih muhatabının kusurlu olması feshin sonuçları bakımından önem taşır. Altınok Ormancı, s. 158.

¹⁰⁵ Altınok Ormancı, s. 121; Antalya, s. 536.

haller arasında düzenlenmiştir. O nedenle, sözleşmenin temerrüt hükümleri çerçevesinde dahi ek süre verilmeksizin feshedilmesi mümkündür.¹⁰⁶ Bu görüşe göre, TBK m. 124 uyarınca ek süre verilmesini gerektirmeyen haller kapsamına girmemekle birlikte, sözleşmeyle bağlı kalmayı çekilmez hale getiren bir sebep söz konusu olamaz. Bu bağlamda, mutlak haklı sebep niteliğinde bir ihlal varsa bu sebep aynı zamanda TBK m. 124 gereği ek süre verilmesini gereksiz kılan bir hal teşkil edecektir.¹⁰⁷

Biz bu görüşe katılmıyoruz. Zira TBK m. 124'te sayılan hallerden birisinin varlığı halinde sürekli borç ilişkisi içeren bir sözleşmenin feshi bakımından haklı sebep ortaya çıkabilecektir. Ancak TBK m. 124 kapsamına girmeyen hallerde de haklı sebeple feshe başvurulması söz konusu olabilir. Bu durum kendisini özellikle haklı sebebin nisbi ağırlık taşıdığı hallerde gösterir. Örneğin, nisbi kesin vade kararlaştırılmamış olan bir belirsiz süreli tedarik sözleşmesinde tedarikçi kusuru olmaksızın iki ay üst üste mal teslimi yapmakta gecikmiştir. Bununla birlikte, borçlu borcunu geç de olsa ifa etme iradesini açıkça ortaya koymakta ve teslimatlar iki kez gecikse de alacaklı malları kullanabilmekte ve ifadan yararlanabilmektedir. Buna rağmen, alacaklı, gecikmeler ileride de tekrarlanırsa kendi borçlarını vaktinde yerine getirmeyeceğinden ve piyasadaki itibarının zedeleneyeceğinden endişe duymaya başlamıştır. Bu durumda her ay ifanın gecikeceği endişesi taşıyan alacaklının sözleşmesel ilişkiyi sürdürmesi beklenemez. O nedenle, bu sözleşmenin haklı sebeple feshi mümkün olmalıdır. Ancak bu halde TBK m. 124'te sayılan ve ek süre verilmesini gereksiz kılan durumlardan hiçbirisi mevcut değildir. Bu nedenle, alacaklının haklı sebeple fesih yoluna başvurmadan önce borçluya ek süre vermesi gerekir.

O halde, borçlu temerrüdü nedeniyle sürekli borç ilişkisi içeren bir sözleşmeyi haklı sebeple feshetmek isteyen alacaklının kural olarak borçluya ek süre vermesi gerekir. İstisnaen, TBK m. 124'te sayılan hallerden birisinin varlığı halinde ise fesih hakkının derhal kullanılması mümkündür.

¹⁰⁶ Altınok Ormancı, s. 194 dn. 583.

¹⁰⁷ Altınok Ormancı, s. 204.

TBK'ya göre belirli vade söz konusu olan hallerde borçlu temerrüdü nedeniyle sözleşmenin feshi için yalnızca ek süre verilmesi gereklidir. Zira ihtar haklı sebebin meydana gelmesinin şartı ile ek süre verilmesi fesih hakkının kullanılmasının koşuludur. Bu açıdan bakıldığında, nisbi ağırlık durumunda haklı sebeple fesih için hem ihtarda bulunulması hem de ek süre verilmesi gerektiğinden, alacaklının fesih hakkını kullanması zorlaşmış olur. Bu nedenle, nisbi ağırlık hallerinde haklı sebeple feshe dayanmaktansa doğrudan TBK m. 123 ve devamı uyarınca sözleşmeyi fesih yoluna gitmek alacaklı için daha avantajlıdır. Kaldı ki, objektif bir hal olan temerrüdün meydana geldiğini ispatlamak, alacaklı için fesih sebebinin haklılığını ispatlamaktan daha kolaydır.

Peki, haklı sebebin mutlak ağırlık taşıdığı, yani borçlunun davranışı nedeniyle taraflar arasındaki güven ilişkisinin çok ciddi ve onarılamaz şekilde zedelendiği hallerde ek süre verilmesi gerekecek midir? Zira bazen borçlunun borca aykırı davranışı o kadar ağırdır ki bu durum yalnızca alacaklının sözleşmesel ilişkiye devam etmesini kendisinden beklenemez hale getirmekle kalmaz. Borçlunun davranışı nedeniyle taraflar arasındaki güven ilişkisi çok ciddi ve onarılamaz şekilde zedelenabilir. Bu gibi hallerde borçlunun fesih hakkını derhal kullanabilmesi isabetli olur. Zira ek sürenin amacı sözleşmesel ilişkiyi ayakta tutmak, feshe son çare olarak başvurmaktır. Tarafların arasındaki güven ilişkisinin onarılamaz şekilde zedelendiği hallerde ise sözleşmeyi ayakta tutmak anlamlı ve haklı olmaz. Kanımızca bu gibi hallerde *"ifanın alacaklı için yararsız kalması"* (TBK m. 124/I/2) ifadesinin geniş yorumlanması suretiyle sözleşmenin alacaklıya ek süre verilmeksizin feshedilmesi sağlanabilir. Nitekim, bu ifadenin dar yorumlanması durumunda, alacaklının edimi hala kabul edebileceği ve bundan faydalanabileceği düşünülebilir. Ancak sözleşmesel ilişkiler güven unsuru üzerine kuruludur. Hatta bu unsurun sözleşmenin önemli bir unsuru olduğu dahi söylenebilir. Taraflar arasındaki güven ilişkisi onarılamaz şekilde zedelenmiş ise borçlu borcunu sonradan ifa etse dahi alacaklının bu sözleşmeye ilişkin beklentisinin karşılanması mümkün değildir.

SONUÇ

Sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshi, Türk Borçlar Kanunu'nun "Genel Hükümler" başlıklı ve kural olarak tüm borç ilişkilerine uygulanan birinci kısımda düzenlenmemiş, kanunun "Özel Borç İlişkileri" kısmında kimi sözleşme tipleri bakımından haklı sebeple fesih hakkı tanıyan düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak Türk-İsviçre hukuklarında, taraflardan birisi için çekilmez hale gelen tüm sürekli borç ilişkilerinin haklı sebeple feshedilebileceği kabul edilmektedir.

Sözleşmenin feshine dayanak teşkil edecek haklı sebep hem somut olayda fesih hakkını kullanmak isteyen taraf açısından subjektif olarak hem de dürüstlük kuralına göre objektif olarak feshi haklı kılmalıdır. Bununla birlikte, haklı sebebin varlığı bakımından sözleşmenin bir tarafı için sözleşmesel ilişkiye devam etmenin çekilmez hale gelmesi yeterli olup taraflar arasındaki güven ilişkisinin sözleşmeyle bağlı kalmayı beklenemez şekilde yok olması veya derinden sarsılması gerekmez.

Haklı sebeple fesihte taraflar arasındaki ilişkinin devamı dürüstlük kuralına göre beklenemez hale geldiğinden, bu hakkı kullanmak isteyen tarafın kural olarak ihbar süresi tanınması gerekmediği gibi bu taraf fesih dönemi ile de bağlı olmaz. Bu bağlamda, kanunda veya sözleşmede aksine hüküm bulunmayan hallerde haklı sebeple feshin "derhal etkili" olacağı, yani etkisini ihbar süresi verilmeksizin, fesih beyanının karşı tarafa varması ile doğurmaya başlayacağı kabul edilmelidir.

Taraflar arasındaki güven ilişkisinin onarılamaz şekilde zedelenmediği hallerde (mutlak ağırlık) fesih hakkını kullanmak isteyen tarafın karşı tarafa ihtarda bulunması veya ek süre vermesi gerekmez. Zira bu aşamadan sonra borçlu borca uygun davransa dahi taraflar arasındaki ilişkinin kurtarılabilmesi ve devamı mümkün değildir. Bu bağlamda, haklı sebebin borca aykırılıktan kaynaklanıp kaynaklanmaması veya borca aykırılığın türü önem taşımaz.

Nisbi ağırlık hallerinde ise haklı sebebe dayanak teşkil edecek borca aykırılığın borçlu temerrüdü olup olmadığı yönünden bir ayırım yapılmalıdır. Borçlu temerrüdü dışında kalan nisbi ağırlık hallerinde haklı sebeple fesih hakkının kullanılması öncesinde borçluya ihtarda

bulunulması gereklidir. Haklı sebep ihtara rağmen borca aykırılığın tekrarlanması halinde meydana gelecektir. Ancak bu hallerde borçluya ek süre verilmesi gerekmez. Zira ek süre verilmesi ancak borçlunun olumlu bir davranışta bulunması gerekiyorsa anlamlı olur. Borçlunun ihlalden kaçınması gereken hallerde ek süre verilmesi anlamsızdır.

Borçlu temerrüdünün nisbi ağırlık teşkil etmesi durumunda da diğer tüm nisbi ağırlık hallerinde olduğu gibi öncelikle haklı sebebin meydana gelmesi için borçluya ihtarda bulunulmalıdır. İhtara rağmen borcunu ifa etmeyen borçluya son kez ek süre verilmesi ise TBK m. 123 vd. hükümlerinin bir gereğidir. Zira ihtar haklı sebebin meydana gelmesinin şartı iken, ek süre verilmesi fesih hakkının kullanılmasının bir şartıdır. TBK m. 124'te sayılan ve ek süre verilmesini gereksiz kılan haller saklıdır.

Kaynakça

Kitaplar

- Altınok Ormancı Pınar, Sürekli Borç İlişkilerinin Haklı Sebeple Feshi, Vedat, İstanbul 2011.
- Antalya Gökhan, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt III, Legal, İstanbul 2017.
- Demirsatan Barış, Türk Borçlar Kanunu Çerçevesinde Sözleşmenin Haksız Olarak Sona Erdirilmesi, On İki Levha, İstanbul 2021.
- Emmenegger Susan/Tschentscher Axel, Einleitung, Art. 1-9 ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht (Hausheer/Water ed.), Stämpfli, Bern 2012. (BK ZGB-Emmenegger/Tschentscher, Art. 1 N.)
- Gaier Reinhard, Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch (Säcker/Rixecker Oetker/Limperg ed.), C.H. Beck, München 2022. (MüKoBGB/Gaier BGB § 314 Rn.)
- Gauch Peter, System der Beendigung von Dauerverträgen, Diss. Freiburg 1968.
- Gündüz Ş. Deren, Olumlu Zarar, On İki Levha, İstanbul 2020.
- Henssler Grund, Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch (Säcker/Rixecker Oetker/ Limperg ed.), C.H. Beck, München 2019. (MüKoBGB/Henssler, BGB § 626 Rn.)
- Hofer Sibylle/Hrubesch-Millauer Stephanie/Roberto Vito, Einleitungsartikel und Personenrecht, Staempfli, Bern 2011.
- Honsell Heinrich, Basler Kommentar, Zivilgesetzbuch I Art. 1-456 ZGB (Geiser/Fountoulakised.), Helbing Lichtenhahn, Basel 2022, (BSK ZGB I-Honsell, Art. 1 N.)
- Hürlimann-Kaup Bettina/Schmid Jörg, Einleitungsartikel des ZGB und Personenrecht, Schulthess, Zürich 2016.
- Jung Stefanie, NomosKommentar, BGB Schuldrecht (Dauner-Lieb/Langen ed.), Nomos, Baden-Baden 2021. (NK-BGB/Stefanie Jung BGB § 314 Rn.)

236 Haklı Sebeple Fesih İçin İhtarda Bulunmak, İhbar Süresi Tanınmak ve/veya Ek Süre (Mehil) Vermek Gerekir mi?

- Kramer Ernst A., *Juristische Methodenlehre*, Staempfli, Bern 2019.
- Larenz Karl, *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, Springer, Berlin 1991.
- Lorenz Stefan, Beck'scher Online-Kommentar (Bamberger/Roth/Hau/Poseck ed.), Stand: 01.05.2024. (BeckOK BGB/Lorenz BGB § 314 Rn.)
- Martens Grund, beck-online Grosskommentar (Gsell/Krüger/Lorenz/Reymann ed.), Stand: 01.01.2022. (BeckOGK/Martens BGB § 314 Rn.)
- Oğuzman Kemal/Barlas Nami, *Medeni Hukuk, Filiz*, İstanbul 2019.
- Oğuzman Kemal/Öz Turgut, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 1, Vedat*, İstanbul 2015.
- Öz Turgut, *İş Sahibinin Eser Sözleşmesinden Dönmesi*, Kazancı, İstanbul 1989.
- Pfaffinger Monika, *Kurzkommentar, ZGB* (Büchler/Jakob ed.), Helbing Lichtenhahn, Basel 2018. (KUKO ZGB- Pfaffinger, Art. 1 N.)
- Riemer Hans Michael, *Die Einleitungsartikel des Schweizerischen Zivilgesetzbuches* (Art. 1-10 ZGB), Stämpfli, Bern 2003.
- Sarı Suat, *Vekalet Sözleşmesinin Tek Taraflı Olarak Sona Erdirilmesi*, Beşir, İstanbul 2004.
- Seliçi Özer, *Borçlar Kanunu'na Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, Fakülteler*, İstanbul 1976.
- Serozan Rona, *Sözleşmeden Dönme, Vedat*, İstanbul 2007.
- Serozan Rona, *Hukukta Yöntem, Vedat*, İstanbul 2015. (Serozan, Yöntem)
- Tümerdem Murat, *Sürekli Borç İlişkilerinde Borçlunun Temerrüdü ve Sonuçları* (TBK m. 126), Seçkin, Ankara 2006.

Makaleler

- Bonitz Kai/Schramm Lennart, "Repetitio (non) est mater studiorum - Wiederholung nicht nötig! Zum Erfordernis der Abmahnung und des wiederholten Vertragsverstoßes bei der außerordentlichen Kündigung von Dauerschuldverhältnissen nach § 314 BGB wegen vertraglicher Pflichtverletzungen", *WM* 2013, 1637-1639.
- Ertuş Şeref, "Sürekli Borç İlişkilerinde (Dauerschuldverhältnisse) Zamanasımı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan), C. 16, Özel Sayı 2014, s. 3093-3104.
- Kolbe Sebastian, "Rechtsschutz gegen vertragsrechtliche Abmahnungen", *NJW* 2008, 2685.
- Stürner Michael, "Die Kündigung von Dauerschuldverhältnissen aus wichtigem Grund nach § 314 BGB", *Juristische Ausbildung* 2016(2), 163-167.
- Taşkın Zeynep Damla, "İfasına Başlanmış Sürekli Edimli Sözleşmelerde Borçlu Temerrüdü ve Sonuçları", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018/2, 429-482.
- v. Hase Karl, "Fristlose Kündigung und Abmahnung nach neuem Recht", *NJW* 2002, 2278.
- Weigl Johannes, "Das Dauerschuldverhältnis", *Juristische Ausbildung* 2020(9), 906-919.

Mahkeme Kararları

BGE 92 II 299

BGE 96 II 154

BGE 99 II 308

BGE 127 III 153

BGE 128 III 428

Yarg. 3. HD., 17.10.2000, 2000/8689 E., 2000/9920 K.

Yarg. 6. HD., 27.10.2015, 2015/7331 E. ve 2015/9163 K.

Yarg. 11. HD., 13.3.2019, 2017/4657 E. 2019/2104 K.

Yarg. 11. HD., 15.02.2007, 2005/11433 E. 2007/2883 K.

Yarg. 11. HD., 14.2.2012, 2010/2559 E., 2012/1904 K.

Yarg. 19. HD., 28.9.2016, 2016/5707 E. ve 2016/12723 K.

Yarg. 19. HD., 5.3.2002, 2001/4568 E. 2002/1473 K.

Yarg. 19. HD., 15.04.2015, 2014/17032 E. 2015/5455 K.

Yarg. HGK, 17.01.2018, 2015/1246 E. ve 2018/21 K.

Yarg. HGK, 17.01.2018, 2015/1246 E. ve 2018/21 K.